

Overzicht resultaten uit onderzoek door Cubiss 2009-2010

1 Inleiding

In opdracht van de Vereniging van Brabantse Bibliotheken is in 2009 en 2010 onderzoek gedaan naar de wensen en behoeften van het primair onderwijs op het gebied van mediawijsheid. In de provincie Noord-Brabant zijn in die periode voor vier bibliotheken onderzoeken uitgevoerd naar de rol van de bibliotheek voor de scholen in hun werkgebied.

De overkoepelende vraag van elk van deze onderzoeken was welke rol de bibliotheek kan spelen voor de basisscholen in haar werkgebied op het gebied van leesbevordering, cultuureducatie en mediawijsheid. Ten behoeve van dit overzicht zijn alleen de resultaten voor mediawijsheid weergegeven.

De gegevens zijn verzameld via digitale enquêtes die aan contactpersonen op de scholen zijn gestuurd. In elk van de vier onderzoeken zijn de gegevens uit deze enquêtes aangevuld met kwalitatief onderzoek via discussiegroepen met contactpersonen uit het onderwijs. Een beknopte samenvatting van de informatie uit de discussiegroepen is in dit overzicht opgenomen, voor zover het bevindingen over mediawijsheid zijn die in alle onderzoeken terugkomen. Deze resultaten staan in paragraaf 2.

In elk onderzoek zijn een aantal dezelfde en een aantal verschillende vragen gesteld. In zoverre de vragen over mediawijsheid in alle onderzoeken op gelijke wijze gesteld zijn, kunnen de resultaten met elkaar vergeleken worden. Dit overzicht is slechts bedoeld om een algemeen beeld te krijgen van de ontwikkelingen in het primair onderwijs en de wensen van basisscholen in Noord-Brabant. Voor dit doel is het gerechtvaardigd om een aantal gegevens samen te nemen en weer te geven voor de totale steekproef. De resultaten van het kwantitatieve onderzoeksdeel staan in paragraaf 3.

Daarnaast is een onderzoek uitgevoerd naar de behoefte aan specifieke producten en diensten van de bibliotheek, onder meer voor deelaspecten van mediawijsheid. 82 scholen uit het werkgebied van twee Brabantse bibliotheken namen deel aan dit onderzoek. De resultaten uit dit onderzoek staan in paragraaf 4.

2 Bevindingen uit gesprekken en interviews met scholen

Uit de focusgroepen en interviews met contactpersonen van basisscholen komen enkele constanten naar voren. Mediawijsheid is nog geen vanzelfsprekendheid op de scholen; ook is het begrip mediawijsheid lang niet bij alle scholen bekend. Bij de rol van de bibliotheek wordt vooral gedacht aan leesbevordering. Het besef dat de bibliotheek ook advies en ondersteuning kan bieden rond zaken die met mediawijsheid te maken hebben, begint langzaam tot het onderwijs door te dringen. De bibliotheek zou hier zelf een actieve rol in moeten spelen, zelf het voortouw nemen.

Veel scholen hebben op het gebied van veiligheid een regeling getroffen, zoals vastlegging in een internetprotocol, afschermen van content via een filter of een ict-coördinator die in de gaten houdt wat er gebeurt op internet.

De manier waarop scholen mediawijsheid tot nu toe invullen, en waarmee zij dit begrip associëren, geeft blijk van een beperkte kijk op mediawijsheid. Enerzijds ligt de nadruk vooral op praktische vaardigheden zoals informatie zoeken en ook wel het werken met computerprogramma's. Anderzijds focust men vooral op de gevaren van internet en nieuwe media, en heeft men veel minder oog voor de mogelijkheden ervan. Ook worden "de media" vaak gereduceerd tot "internet" terwijl mediawijsheid een veel breder mediabegrip beoogt.

Er zijn andere partijen die op de ontwikkelingen inspringen. Zo geeft de GGD voorlichting rond (digitaal) pesten. Ook zijn er scholen die gebruik maken van Stichting De Kinderconsument. Een belangrijke opmerking rond mediawijsheid is dat de Kinderconsument niet zozeer prát over mediawijsheid, maar echt laat zien wat de kinderen zoal doen op dit gebied. Verder wordt verwezen naar Teleblik, Kennisnet, Klassentelevisie en de cursus Telebits, een methode waarmee leerlingen zelfstandig computerprogramma's zoals Word en Excel kunnen leren hanteren.

Mediacoach

Sinds 2008 stimuleert het Rijk combinatiefuncties via De Impuls Brede school, sport en cultuur. De mediacoach kan ondersteuning en advies bieden, bijvoorbeeld in de vorm van lessen, nascholing van leerkrachten, en hulp aan leerlingen bij werkstukken of taal / lezen. De mediacoach maakt deel uit van het onderwijsteam. In enkele focusgroepen is dieper doorgevraagd op het concept 'mediacoach'. Uit de reacties van de scholen blijkt dat de invulling van de functie 'mediacoach' vragen oproept.

De aandacht voor mediawijsheid op school is afhankelijk van de individuele leerkracht: als die geen affiniteit heeft met internet bijvoorbeeld, zal hij niet geneigd zijn daar in de lespraktijk op in te gaan. Leerkrachten zijn zelf niet altijd goed op de hoogte, maar willen dat ook niet altijd zijn. De mediacoach zou daarom in specifieke gevallen wel een uitkomst bieden. De concrete inpassing van het concept heeft men nog niet voor ogen.

Het idee is goed zo lang er subsidie voor is. Remmende factoren zijn de onduidelijkheid over de kosten van het vervolg, vrees voor extra werk, twijfel over de didactische vaardigheden en de status van de mediacoach (collega of concurrent). Stimulerend zijn 'korte lijntjes' en frequent contact met de bibliotheek. De vraag van de scholen is of de bibliotheek op aanvraag een mediacoach tijdelijk kan inzetten op school.

Los daarvan is ondersteuning bij mediawijsheid welkom. Voorwaarde is wel dat de mediacoach bepaalde kennis en vaardigheden overdraagt aan de leerkrachten, zodat die het mediawijsheidstraject vervolgens kunnen voortzetten. Ook zouden scholen de mediacoach wel willen inzetten op leesbevordering.

Verder komen uit de gesprekken enkele suggesties naar voren, die we ter inspiratie hieronder vermelden:

- De bibliotheek zou print media kunnen aanvullen met digitaal materiaal; Producten en diensten voor het digibord; Stroomlijnen, structuur aanbrengen in het aanbod van websites die bruikbaar kunnen zijn bij

bepaalde thema's of projecten; bekijk wat er aan thema's zit in alle taalmethodes en stel daarbij een breed media-aanbod samen

- Aansluiten bij bestaande projecten, op nationaal of lokaal niveau. Genoemd wordt een mini-wikipedia voor kinderen en webquests. Ook worden mindmaps genoemd, om kinderen te helpen en een wegwijzer te bieden bij het zoeken op internet.
- Met filmpjes van YouTube belangstelling opwekken voor een onderwerp. Een school gebruikt filmpjes met tekst erbij voor het Ralfi-lezen. Daarnaast kunnen filmtrailers van verfilmde boeken ingezet worden als smaakmaker voor het lezen van het boek.

3 Bevindingen uit kwantitatieve onderzoeken

Kenmerken van de steekproef

Het totale aantal scholen dat aan de onderzoeken heeft deelgenomen is 248. Niet alle respondenten hebben de vragenlijst volledig ingevuld, en niet alle vragen zijn in elk van de vier onderzoeken aan de orde geweest, waardoor de respondentenaantallen per vraag uiteenlopen. Bij elke tabel is vermeld op hoeveel respondenten de gegevens gebaseerd zijn.

De meeste deelnemende scholen hebben tussen de 100 en 250 leerlingen (48%), of tussen de 250 en 500 leerlingen (37%). Er zijn enkele hele kleine scholen met minder dan 50 leerlingen, en enkele hele grote scholen met meer dan 500 leerlingen. Een kwart van de scholen maakt deel uit van een brede school (24%).

Ongeveer een derde van de respondenten heeft een directiefunctie, en 47% staat voor de klas. Veel respondenten hebben meer dan één functie: ze zijn bijvoorbeeld leerkracht én leescoördinator.

Tabel 1: Aantal leerlingen

N = 218	
Minder dan 50	2%
50 - 100	7%
100 - 250	48%
250 - 500	37%
Meer dan 500	5%

Tabel 2: Brede school

N = 205	Ja	Nee
	24%	76%

Tabel 3: Functie (meerdere antwoorden mogelijk)

N=451	
Directie	31%
Intern begeleider	6%
Leerkracht	47%
Leescoördinator	26%
Cultuurcoördinator	7%
Anders	17%

Voorzieningen op de scholen

Op 1 procent van de scholen is reeds een mediacoach werkzaam (drie scholen in totaal). Op de andere scholen is vaak wel iemand belast met ICT-beleid en verwante zaken.

Op 34% van de scholen is een documentatiecentrum aanwezig, en op 52% een schoolbibliotheek. In 57% van de scholen is er in de klassen zelf een bibliotheekje aanwezig.

86% van de scholen* maakt gebruik van digiborden. 51% van de scholen maakt gebruik van een elektronische leeromgeving.

*Afkomstig uit 1 onderzoek

Tabel 4: Mediacoach

N = 197	Ja	Nee	Weet niet
Mediacoach op school	1%	93%	5%

Tabel 5: Voorzieningen

	N	Aanwezig
Klasbibliotheek	236	57%
Schoolbibliotheek	236	52%
Documentatiecentrum	236	34%
Digibord / smartboard	80	86%
Elektronische leeromgeving	193	51%

Mediawijsheid in de praktijk

Mediawijsheid is een paraplubegrip. De scholen zien mediawijsheid enerzijds heel breed als alles wat te maken heeft met de media en alle informatie die tot ons komt met de media. Daarnaast benadrukken scholen de vaardigheden om informatie te kunnen selecteren, beoordelen en toepassen. Ook het kritisch en verantwoord omgaan met de media en bewustwording van de rol die media spelen worden genoemd.

63% van de scholen* zegt zelf dat mediawijsheid een rol speelt. Daaronder verstaan zij zowel de aandacht die op school besteed wordt aan lessen over internet en andere media, computervaardigheden, nieuwsbegrip zoals dat aan bod komt in lesmethodes, als ook kwesties die van buitenaf de school binnenkomen, zoals (cyber)pesten.

*Afkomstig uit 1 onderzoek

Tabel 6: mediawijsheid in de praktijk

	N	Ja
Spelen er op school zaken die te maken hebben met mediawijsheid	79	63%

De scholen kennen vooral veel belang toe aan informatievaardigheden en aan een veilige omgang met internet. Ook kindparticipatie (kinderen betrekken bij de besluitvorming die hen aangaat) vinden de scholen belangrijk. Verder hecht 72% van de scholen belang aan het online imago van de leerlingen, 69% aan productieve vaardigheden zoals het zelf maken van filmpjes en dergelijke, en 64% aan journalistieke vaardigheden.

Tabel 7: Onderwerpen mediawijsheid

	N	Onbelangrijk	Belangrijk
Informatievaardigheden	192	3%	97%
Veilig internet	194	5%	95%
Kinderparticipatie	108	9%	91%
Online imago	71	28%	72%
Media maken	185	31%	69%
Journalistieke vaardigheden	185	36%	64%

Behoeftte aan ondersteuning

Voor zover er bij de scholen behoefte is aan ondersteuning op het gebied van mediawijsheid, is deze behoefte vooral praktisch van aard: 34% van de scholen wil graag advies en / of materialen voor het digibord of de digitale leeromgeving. Verder kan 27% van de scholen hulp gebruiken bij het inbedden van mediawijsheid in het schoolbeleid en het formuleren van een visie daarop.

Echt dringend behoefte aan specifieke hulp van de bibliotheek aan leerlingen bij het maken van werkstukken of het houden van spreekbeurten is er nauwelijks (1% heeft hier dringend behoefte aan, 50% "misschien"). Ook is er weinig dringende behoefte aan ondersteuning van leerkrachten (1%) en ouders (5%) op dit gebied. Wel is er een latente behoefte: de helft tot tweederde van de scholen heeft 'misschien' wel behoefte aan ondersteuning van leerlingen (50%), ouders (64%) of leerkrachten (71%).

Aan workshops en cursussen in het algemeen, om het even over welk onderwerp, is in bescheiden mate behoefte: 16% geeft aan dat ze best workshops willen volgen. In één van de onderzoeken is specifiek gevraagd naar workshops op het gebied van mediawijsheid: 2% heeft daaraan zeker behoefte en 80% "misschien".

Tabel 8: Behoeftte aan ondersteuning mediawijsheid

	N	Nee	Misschien	Ja	Gebeurt al
Visie en beleid	114	73%	n.v.t	27%	n.v.t.
Workshops algemeen	114	6%	78%	16%	n.v.t.
Workshops mediawijs	79	18%	80%	2%	n.v.t
Materialen digibord	114	66%	nvt	34%	n.v.t
Hulp aan leerkracht	194	23%	71%	1%	5%
Hulp aan leerlingen	115	41%	50%	1%	9%
Hulp aan ouders	115	26%	64%	5%	4%

4 Deelaspecten mediawijsheid

In 2009 is een enquête verstuurd naar een aantal scholen in Noord-Brabant die niet in de andere genoemde onderzoeken benaderd zijn. Aan deze scholen zijn onder meer een aantal items voorgelegd over deelaspecten van mediawijsheid. De respondenten gaven aan in hoeverre de school belang hecht aan elk van deze onderwerpen.

De belangrijkste onderwerpen zijn informatie zoeken en vinden op internet (99%), en privacy ofwel het afschermen van wachtwoorden en persoonsgegevens (96%). Ook wordt er veel belang toegekend het veilig onderhouden van online vriendschappen, omgang met beelden (visuele geletterdheid) en de invloed van reclame.

Onderwerpen die men minder belangrijk vindt, zijn leerlingen zelf filmpjes laten maken, leerlingen een game of website leren maken, recenseren van films en andere media-uitingen en het online imago van de leerlingen.

Tabel 9: Belang van mediawijsheid op deelonderwerpen

	N	Onbelangrijk	Belangrijk
Informatie zoeken	81	1%	99%
Privacy	82	4%	96%
Online vriendschappen	82	10%	90%
Visuele geletterdheid	81	12%	88%
Invloed van reclame	81	14%	86%
Mobieltje	82	18%	82%
Invloed van de media	81	18%	81%
Kinderparticipatie (burgerschap)	81	18%	81%
Taalgebruik	81	21%	79%
(Online)schoolkrant	82	23%	77%
Digitaal pesten	79	29%	71%
Online imago	82	55%	45%
Recenseren	81	58%	42%
Game / website maken	78	68%	32%
Filmpjes maken	78	79%	21%